

— Iz afričkog dnevnika —

U novije vrijeme sve je više istorijske građe koja govori o bogatoj prošlosti afričkog kontinenta. U teškim prirodnim uslovima opstale su i razvijale se ljudske zajednice koje su dale značajan doprinos svjetskoj kulturnoj baštini. Kult predaka i animistička vjerovanja na kojima se temeljio duhovni život ovih zajednica, ostavili su najdublje tragove i dati pečat današnjem načinu života i običajima »crnog kontinenta«. Relativno nizak stupanj materijalnog razvoja ostavlja je više prostora imaginaciji koja je, u stalnom dodiru s bogatom i surovom prirodom, dosezala nevidene razmjere, preplićući se neprekidno sa stvarnošću. Kao i druge, tako su i afričke kulture imale svoje simbole, svoje mitove i legende, svoja svetilišta...

Nešto od toga zabilježio je autor ovih redova za vrijeme boravka u jednom seocetu centralnoafričke džungle, na obali rijeke Ogue.

28. 4. 1984.

Žilber

Čovjeka koji nas vodi u selo svojih predaka znamo kao stanovnika glavnog grada. Inžinjer, školovan u Evropi, sada na položaju direktora jedne moderne fabrike u izgradnji. Jedan od onih za koje se kaže: »evropeizirani«. Poslovan, tačan, pedantan. Više vremena provodi van Afrike nego u Africi, stalni putnik interkontinentalnih avio-kompanija... Oženjen Evropljankom. Hobi su mu kamere, svakojaki motori i mašine sa kojima rado zaprlja ruke, da bi se po završetku posla pojavio u besprekorno bijelom ili svjetloplavom lanenom odijelu u »safari stilu«...

Svaki slobodan vikend, ili praznik, Žilber posvećuje svome rođnom selu Ašuki i njenim žiteljima. Uskoro ćemo imati prilike da se uvjerimo da se selo ponosi Žilberom, a da mu Žilber uzvrati ljubavlju i privrženošću.

Putovanje

Vozimo se 200 kilometara drumom što vodi kroz neprohodne šume ekvatorijalne Afrike, teritorij čije su dvije trećine i danas čovjeku nedostupne. Male naseobine pored puta nikle su na parčićima zemlje »otetim« od džungle. Pitanje koje se nameće: kako su se ovdje uopšte mogla zasnovati i održati ljudska naselja? Divljina vreba sa svih strana, čeka na malu neopreznost čovjeka da bi ga uništila.

U Lambarene-u, mjestu znanom po jednoj bolnici i jednoj Nobelovoj nagradi za mir – izlazimo na obalu rijeke Ogue. »Božanska rijeka«, izvor života i smrti, u prošlosti jedina spona između ostatka svijeta i ljudi iz dubine tropskih šuma. »Trijumfalni bulevar«, kako reče Žilber, koji prosjeca prašume Gabona. Duž obala ljudi su se odvajkada naseljavali, jedino tu se moglo nadati preživljavanju.

Vožnja brodićem niz Ogue traje nekoliko sati.

M'bolo

Na jeziku etničke grupe Miene kojoj pripada naš domaćin, to znači: »dobar dan«.

U selu su majka i rođaci, svi znaju da dolaze gosti i čitavo selo je na dočeku. Stiže njihov najvideniji čovjek, vodi prijatelje. Žene i djeca trče niz strminu koja se spušta ka obali rijeke, u susret došljacima, prihvatajući ih u ruke raširene u zagrljaj.

Ples maske

U sumrak, pred kućom se okupila grupa muškaraca sa tam-tamom. Iz daljine, kao da su je iznimali zvuci, pojavljuje se Maska. Za takvu spodobu, sakrivenu iza teškog kostima od rafije, mi bismo rekli: »prerušeni čovjek«. Međutim, za Afrikance maska je »biće za sebe«, koje posjeduje natprirodne osobine. Kad Maska izade, čak i oni koji znaju njeno ime – ne poznaju je, i maska radi ono što hoće. Maska može – u tome liči na čovjeka – da se razdraga ili razluti, što u mnogome zavisi od prisutnih. Strogo pravilo glasi: »Ni žene, ni djeca nemaju pravo da je gledaju – inače će umrijeti.«

Ovdje, u Ašuki, dok se muški učesnici trude da dobrom ritmom i pjesmom izazovu masku na igru, žene i djeca se drže podalje. Povremeno, kad bi im se Maska približila, uz vrisku bi se razbjegali, jer »Maska može da se razjari i da ih napadne«.

Starice su se odmah povukle. One sjede u dvorištu kuće i mirno puše svoje lule.

U ovoj prilici, ples Maske je bio znak dobrodošlice glavnom gostu, Žilberu, a pjesma koja ga prati govori da je »stigao Čovjek iz sela...«

Bez obzira na pjesmu i živi ritam tam-tama, i povremene preplašene uvike žena i djece, igra Maske se odvija u atmosferi ozbiljnosti i dostojanstvenog držanja muškaraca, pošto se radi o ritualnim igrama vezanim za njihovu »inicijaciju« (posvećivanje, uvođenje muške djece i mlađica u svijet odraslih muškaraca).

Lice Maske je bijelo, sa crnim i crvenim detaljima, tri boje koje simbolično značaju: duh (bijelo), život (crveno) i smrt (crno).

Veče

Za jelo se služi meso od antilope, svježa i sušena riba, manioka, sos od plodova palme uljarice. Nakon večere, čitavo selo se okuplja u »hramu predaka« u dvorištu Žilberove kuće. Hram je pravougaona koliba od pruća, sa drvenim klupama unaokolo i nekoliko instrumenata koji se ovdje koriste u svakoj prilici: tam-tam, zatim jedna vrsta citre i više tipova udaraljki. Svako veče u hramu se pali vatrica koja tinja do zore, »da bi se na njoj mogli grijati duhovi predaka.«

U animističkim vjerovanjima mrtvi su stalno prisutni uz žive, iščezli preci su dokaz postanka i jemstvo budućnosti plemena. Njihovu duhovu mogu da pomognu živima, ali i da ih kazne; mrtvi se »pitaju za savjet«, pominju u pjesmama i vezuju za svaki važniji porodični događaj, nastavljajući tako da »žive« sa svojim potomstvom. U to ne treba posumnjati kada ste sa vašim priateljima Afrikancima, povrijedili biste ih.

Većina prisutnih posjedala je na klupe, bubenjari se za to vrijeme zagrijavaju. Igru u središtu hrama započinje stariji čovjek iz sela, ali ubrzo mjesto prepušta Žilberu. Polako, Žilber skida dio po dio svoje evropske odjeće. Omotava se »panjom« (ravni komad tkanine živilih dezena, nosi se kao dugačka suknja); privezuje pozadi, ispred struka, »ekope« (lokralni naziv za pregaču od rafije načičanu nekom vrstom praporaca). Uz pratnju seoskih momaka koji se smjeđuju na instrumentima, odajući utisak da su u potrazi za »najboljim sastavom«, Žilber počinje da igra. Virtuozno i sa strašću izvodi predra plesa »Ples duhova«. Povremeno ga igra prenosi u neko osobito stanje »koncentracije« koje se graniči sa transom. Odsutan duhom, igrač se na momente odvaja i fizički, napuštajući kolibu i ostajući negdje u mraku dvorišta. Onda se opet vraća i sa istim zanosom nastavlja da igra. Nema više Žilbera – direktora, Žilbera – intelektualca, Žilbera – stanovnika moderne prestonice. Pred nama je Žilber iz plemena AGOMBE koji u ovom plesu, kako mi je kasnije tumačio, ostaruje »kontakt« sa svojim precima, prima od njih uputstva kako da postupa u određenim životnim situacijama, kako da rješava porodične probleme itd.

Pametni ljudi oduvijek su govorili da »postoji samo ono u šta čovjek vjeruje«. A Žilber čvrsto vjeruje u svoju vezu sa precima i na njoj zasniva jedan bogati duhovni život, van racionalnog svijeta u kome ostvaruje materijalnu egzistenciju.

Igra traje do kasno u noć, bez bučnosti i razuzdanosti na koju je naše »poznavanje« afričkog folklora naviklo.

Učesnici u svečanosti se razilaze. Muškarci odlaze u lov.

29. 4. 1984.

Buđenje

Lavež pasa i kukurikanje pjetlova – selo u Centralnoj Africi, ili selo u Centralnoj Bosni – razlika nije uvijek tako krupna! Žene čiste dvorište metlama od pruća i posluju oko ognjišta. Muškarci su se vratili iz lova. Bio je uspješan: gazela i bodljikavica prase. Ribolovci su takođe imali dobar ulov. Noćasni uspješan lov dovodi se u vezu sa sinoćnom svečanošću.

Žene su se latile komadanja gazele – očigledno se to ovdje smatra nijihovim dijelom posla. Šure bodljikavica prase i čupaju mu bodlje, kao što bi se kod nas »čupala kokoška. Druge su već oko vatre, usitnjavaju u drvenim stupama manioku i gneće narandžaste palmine plodove za pripremanje »njambue« – sosa. Koža od gazele poslužiće za pravljjenje tam-tama.

Kad smo već kod lova, postoji i jedna gabonska izreka u stilu, koja bi u slobodnom prevodu glasila:

»Kad Gabonac u lov ide,
Svi u selu vajdu vide«

Tom izjavom se želi reći da Gabonac ono što ulovi dijeli sa čitavim selom. A za one koji žive i rade u gradu, a vole ponekad da »pobjegnu« u lov, spjevana je pošalica – parodija na onu prvu izreku:

»Kad Gabonac lovi često
Izgubiće radno mjesto.«

Da dodamo da se Gabonci koji žive daleko od gradova hrane uglavnom mesom divjadi, ribom i plodovima koje najčešće sakupljaju u šumi, ili beru (banana, papaja, ananas, mango), jer obradive zemlje nema. Na malim krčevitima gajima se manioka – krtolasta biljka koja je u tradicionalnoj ishrani ovih regija osnovni izvor skroba.

Rijeka i njene tajne

Približavajući se Atlantiku, Ogue se razliva praveći stotine jezera, rukavaca, meandera. U sušnom periodu pojavljuju se ostrva koja ranije nisu postojala, u kišnom se suvi šumski tereni pretvaraju u močvare. Sve to tvori jednu osobenu zemljano-vodenu mrežu, čiji se izgled neprekidno mijenja, prema tome koju količinu vode su izlile tropске kiše ili kakav je bio i koliko je trajao period suve klime.

Krećemo Žilberovim brodićem u vožnju rijekom.

Prvo kopno na koje se iskrčavamo je neveliko nastanjeno ostrvo. Nekoliko koliba ovde je dovoljno pa da se to nazove »selom«. (Njega vjerovatno čini samo jedna »proširena« porodica, u kojoj skupa žive sve generacije; često se radi i o poligaminskim zajednicama sa velikim brojem polubraće i polusestara od zajedničkog oca.)

Kod mještana pijemo palmono vino, beremo krupne plodove avokada i grejpfruta, a za to vrijeme nas grizu neki ogromni komarci. U afričkoj šumi, sve ima impozantne razmjere: zvijeri, drveće, plodovi, pa i insekti... .

Dok ulazimo brodom u jedno od mnogih jezera, Žilber priča:

»Po ovom jezeru povremeno pluta ogromna kamena ploča – to je »duh« predaka (ali ne Žilberovih, prim. autora). Neki Evropljanin nije povjeravao priči domorodaca (»kamen ne može da pluta« – rekao je). Jednoga dana došao je čamcem, sa kantom benzina, polio ploču i zapalio sve. Benzин je izgorio, ploča je pukla, ali je nastavila da pluta. Vrativši se u grad, Evropljanin je umjesto svoje kuće zatekao – zgarište. A uskoro je i sam umro.«

Priča je pomalo zvučala i kao upozorenje: »Vjernici razumskog objašnjenja svijeta, ne dirajte u duhove naših predaka!«

Jezero predaka

Sada je brodić uplovio u jezero u kome žive »vodenim duhovima« Žilberovih predaka. Obaveštavajući nas o tome, Žilber se uzbiljio i jasno stavio da znači drugim putnicima na brodu da mjesto zahtjeva poštovanje i uzdržanost. Čvrstim i uvjerenim tonom objavio je da se na ovom jezeru nikada ne izgovara ime plemena njegove majke (»Agcombe«), jer onaj ko to učini – umire. Nikome od prisutnih ne pada na pamet da pokuša bilo kakvu »šalu« na račun Žilberove tvrdnje.

Legenda o jezeru kaže da u davnina vremena nije bilo plovno, zbog pličaka, mulja i trske. A to znači da je stanovnicima okolnih selo bio uskraćen ribolov, kao i sve ostalo što »vodenim put« pruža. Onda su se jednoga dana Žilberovi preci odlučili da podnesu žrtvu duhovima predaka koji žive u jezeru. Doveli su mladu, nevinu djevojku, kojoj su tek počele da »pupe« grudi; na površinu jezera spustili su prostirku, na prostirku postavili sjedalo, a na sjedalo posadili djevojku. Prostirka s djevojkom tri puta je nestajala pod vodom i izrancala ponovo na površinu. Poslednji put, ostala je u »njedrima vodenim duhova« i nije izronila. Istoga časa nad jezerom se srušila oluja sa kišom. Kada je nevrijeme stalo, jezero je bilo »zagradeno«, voda iz njega nije više oticala i od tada je plovno.

Žilber glasno razmišlja kako odavno nije na ovom mjestu podnijeta žrtva duhovima predaka. Na moju opasku da se sada vjerovatno ne podnose ljudske žrtve, zamišljeno je odgovorio: »Na žlost, naša sveta mjesta u poslednje vrijeme sve se više skrnave, pa to otežava i održavanje žrtvenih rituala.« Tako je jedna nedoumica, koja me je navela da postavim ovo pitanje zamjenjena drugom, još ozbiljnijom.

Uz legendu o djevojci, dodata je da se na ovom jezeru uvijek nešto neočišćeno dešva. Poslednji put kada je ovdje bio sa prijateljima, oko čamca su plivali i stalno ih pratili »sirene«. Na pitanje »Kakve sirene?« nisam mogla da dobijem precizan (čitaj: za Evropljanina zadovoljavajući) odgovor.

Nešto kasnije, uvjerila sam se da se sirene ovdje javljaju i spominju i u snu i na javi, da se, kao tako često u afričkoj tradiciji, stvarnost hrani maštom, a mašta neodgonetnutim prirodnim pojavama koje joj pružaju neiscrpnu građu.

Ostrvo

Iskrčavamo se na ostrvce u »svetom jezeru«. Na njemu živi samo jedan bračni par (pripadnici plemena Fang) koji love i suše ribu, prodaju je ljudima iz okoline i od toga žive. Za užvrat, Žilber od njih zahtjeva da ovo mjesto drže čisto i uredno; u suprotnom, snaći će ih kazna jer »duhovi predaka su stalno u blizini«. Nakon kratkog razgovora sa čuvarima ostrva, Žilber je zašao u šumu, mi smo ga slijedili. Tražio je flašu piva i njime zališao »simbole« sirene. »Simboli« su, u stvari, ogromni terminjaci »nazidani« oko stabala, koji na taj način grade raznovrsnije prostorne forme. Uz pomoć fantazije, ovi primjerici »šumske skulpture« mogu da podsjetite i na sirene, i na mitološka čudovišta, i na Henri Mura... Kada se zalivanjem »simbola« poklonio i ovom parčetu svete zemlje predaka, Žilber nas je zamolio da se odmah ukrcamo u brodić, bez daljeg zadržavanja na ostrvu – tako nalaže više zakon koji smo on među nama poznaje. Nekoliko minuta nakon napuštanja ostrva – još ga nismo ni izgubili iz vidokruga – naišla je oluja sa strahovitim pljuskom. »To nam oni (duhovi predaka, prim. autora) stavlju do znanja da su tu«, objasnio je Žilber.

30. 4. 1984.

Tragom bjelaca

Prije podne posjećujemo ostatke jedne uljare iz kolonijalne epohe. Ovdje se ulje dobijalo presovanjem i cijedenjem plodova palme-uljarice. Uspomena na blivšeg vlasnika, bijelca, još je živa i – nemila. Vlasnik uljare imao je samo jedan »jezik« sporazumjevanja sa svojim radnicima: korbač. Nakon ukidanja kolonijalne vlasti otišao je. Čuli su da je umro i niko ga ne oplakuje.

Igra žena

U popodnevnom metežu ukućana, ne primjećujem da se nekoliko žena »izgubilo«. Uskoro se negdje iz sela čuje tam-tam i ženski glasovi, sve bliži i bliži. Izšavši iz kuće, ugledam jednu od najljepših slika od dolaska u Ašuku: putem prema Žilberovoj kući kreće se, uz igru i pjesmu, gusto sabijena povorka žena u živopisnim kostimima lica premazanih bijelom bojom. Razlikuju se dvije grupe: kod prve su odjeća i ukrasni detalji u onoj »magičnoj« kombinaciji boja (bijelo – crveno – crno), a kod druge dominira bijelo i crno. Odjeća je obilježavala, kako su mi docnije objasnili, dva različita animistička kulta: ELOMOBO i DEMBE, a igre koje posmatramo spadaju u obredne igre »inicijacije« pripadnica ženskog pola.

Igra ispred kuće naših domaćina traje cijelo po podne i zalaže i u noć. Posmatrajući te ponesene plesačice shvatam da ne prisustvujem nikakvoj »priredbi«, da je ovaj folklor integralni dio »društvenog bića« Afrikanaca, njihova

savakidašnjica, bitan činilac socijalnog i kulturnog identiteta grupe. Iskazujući ritmom i rječju životne sadržaje, povezujući prošlost sa sadašnjosti i pomažući u savladavanju »zlih sila«, igra je u Africi bila, a to je još uvijek, svojevrstan simbol »trajanja«.

Akordi su sve jači, pokreti sve zešći. Iako bi se na prvi pogled reklo da je svaka igračica vrhunsko, dužim gledanjem čak i nevično oko počinje da izdvaja »kolovode«: one što prednjače i neumorno podstiču ostale. U jednom trenutku ovaj masovni zasnos dostiže kulminaciju. U grupi igračica – mala gužva. Primjećujemo djevojku koja se ruši, »oduzetih« ruku i nogu, ukočenog pogleda. Bio je to prizor pravog, dubokog igračkog transa. Prihvata je nekoliko žena, odvode je i pomažu joj da se »vrati«. Pitam: »Zašto se djevojci to dogodilo?« Objašnjavaju mi da je tek odnedavno »inicirana«, te da je vjerovalno još uvijek pod snažnim utiskom tih doživljaja. Naime, prilikom obrade »inicijacije«, pored pjesme i igre, posebna psihofizička stanja se često postižu i upotrebo raznih halucionogenih biljaka (trava ili korjenja), od kojih je u ovom dijelu Afrike najpoznatija »iboga«.

Želeći da saznam nešto više o tekstovima pjesama koje slušam ovih dana, pitam: »O čemu govore?« – »O svemu, životu, smrti, grobljima predaka, o vraču koji je dopao kolonijalnog zatvora... Osjećam da nisam dovoljno saznao. Ne zato što ovi ljudi ne žele da udovolje mojoj radozonalosti, nego zbog toga što je jezik samo jedan od načina izražavanja. Za potpunu komunikaciju meni je u ovom slučaju mnogo toga nedostajalo.«

Raspra

Ko god je malo duže živio u Africi, morao je da čuje za riječ »palabre« – francuski prevod za ono čime Afrikanci obilježavaju svoje dugačke rasprave i većanja na kojima razmatraju plemenske ili porodične probleme. (Ustvari, vrlo demokratična zamjena za evropske formalne institucije i neformalne sastanke!) To veće u Ašuki, raspravu su vodili Žilber, njegova majka – otmena i lijepta starica, i još nekoliko muških rođaka. Pitam da li mogu da sjedim i da ih slušam. Odgovorili su da im moje prisustvo ne smeta. (Budući da se razgovor vodio na jeziku mienne, ništa od onoga o čemu je bilo riječi, naravno, nisam mogla razumjeti.)

Sjedi se oko »vatre predaka«, razgovor teče spokojno. Niko nikome ne upada u riječ, niko ne povišava ton. Poslije »izlaganja« jednog govornika nastupao bi trenutak tišine, onda bi nastavljao drugi. Razgovor se oteže dugi u noć, a onda se nenadno završava: mirno kao što je i počeo, i bez ičijeg »završnog slova«. Tek kada su svi poustajali – shvatam da je to kraj.

Pitam Žilbera o čemu su razgovarali. »O porodičnim problemima, sasvim običnim. Na primer, šta raditi sa djetetom koje se razbollo, da li ga voditi vratu ili ljekaru; ili ko će iz porodice ići u veliki grad nizvodno od Ašuke na »skidanje crnine« za umrlom tetkom. (Svetkovine kojima se »označava« prestanak žalosti traju po nekoliko dana i jedan su od okvira za održavanje porodičnih susreta i učvršćivanje veza.)

»Šta se događa ako se učesnici u raspravi ne slože?«, postavljam pitanje Žilberu. (Prepostavljam da je u tome slučaju posljednja njegova, ili riječ njezine majke.) Odgovorio je kratko: »Nikada se ne dogada da se ne složimo.«

Možda ovaj odgovor objašnjava zašto rasprave ponekada tako dugo traju... .

1.5.1984.

Poslednji dan

Pripreme za povratak već počinju. Ostajemo u selu, danas nema šetnje »triumfalnim bulevarom« Ogue. A iza kuća pribijenih uz obale rijeke – samo je korak do džungle i njenih nezgodnih stanovnika.

Koristimo zato posljednje trenutka da zapišemo po nešto o običajima i vjerovanjima ovoga kraja, prema kazivanjima žitelja Ašuke.

Vidari

Ugled stručnjaka za liječenje neplodnosti kod žena u selu uživa Žilberova majka, dok ujak Marsel liječi mentalno poremećene osobe. Ima i drugih koji znaju po neku tajnu, liječe po neku boljku. Najčešće se pominju »fetišeri« – vrsta iscjelitelja-vrača u tradicionalnoj afričkoj medicini.

Slušamo o uspjesima ovih »seoskih ljekara« ili »travar«, kako bismo mi rekli. O tome kako se mnogi bolesnici, razočarani u »bijele doktore«, naposljetu obraćaju »svojima«. U Ašuki, koja u sezoni kiša ima svega 50 – 60 stanovnika, u sušnom periodu boravi i do 400 duša. Pored rodaka na godišnjem odmoru i djece na školskom raspustu u selu, brojku uvećavaju i oni koji dolaze da se liječe.

Za »fetišera« ovdje se kaže: »On je kao zvono koje treba zklatiti da bi zvonilo.« Želi se reći da pravi vidar svoju pomoć bolesnicima nikada ne nudi. Zaključujemo da je po srijedi vrsta profesionalne etike: u slučaju neuspjeha vidar se ne može prebaciti da se »nametao« iz nekih sebičnih razloga. (Za razliku – opaska aut. – od evropskih »čudotvoraca« čije se umjeće nudi u novinskim oglasima.)

Kako razgovor teče, sve jasnije biva koliko je ovdje teško razlučiti »nadriječarstvo« kao neznanje i zloupotrebu, od metoda liječenja biljaka, koje su rezultat iskustava mnogih generacija. Utoliko prije što se u Africi može računati i sa »nematerijalnim« činiocima u postupku liječenja: npr. puno povjerenje u moć fetišera da otkrije uzroke zla i da ih »bajanjem« otkloni.

Na kraju, čini nam se da shvatamo da fetišeri, kao i igre, ili rituali rađanja i smrti obezbjeđuju »cjelevitost« egzistencije ovih malih ljudskih skupina i da vjerovalno, kriju i tajnu njihovog opstanka u džunglama i močvarama Centralne Afrike.⁵

San ili java?

Mlada, obrazovana Gabonka iz plemena Miene priča da nikada ne jede meso krokodila koje je inače uobičajeno u ishrani domorodaca, kao i meso ribe ili divljači. (Probali smo, veoma je ukusno, prim. autora.) Razlog: zabranio joj je otac (inače visoki činovnik, školovan u Evropi), jer je jedan put vidio »kako se čovjek pretvara u krokodila.«

Šta se u stvari, desilo, teško je znati. Možda je djevojčin otac, kao dijete, video kako krokodil proždire čovjeka pa mu se učinilo da se ovaj »pretvorio« u krokodila; možda je to bio samo san jednog animiste; ili neko od prividenja koja se tako lako javljaju u ovim prašumama u kojima jedino kriči ptica i urlanje divljih zvijeri povremeno paraju guste spletote drveća i lijana.

Raspra o smrti

Kod animističkih plemena svaka smrt nalaže ozbiljnu »raspru o uzrocima«. Logika nestanka uslijed prirodne smrti ovdje se ne prihvata; smatra se da se iza »prividnog« uvijek krive stvari razlog, koji leži u volji više sile. (Analognija sa hrišćanstvom: »bog dao, bog uzeo«, prim. aut.)

Primjer: dječak od 12 godina došao je iz škole, požalio se da ga boli glava, legao i nakon pola sata umro. Medicinska dijagnoza: prskanje moždanog krvnog suda.

Slijedi porodična rasprava tokom koje se traži »istina«, tj. zadovoljavajuće objašnjenje za porodicu kojoj po običajnom pravu umrli pripada. (Kod nekih plemena je to očeva, kod drugih majčina linija.) Da li je u smrt umješan duh nekog od umrlih predaka, fetišer koji je bacio zle čini ili crna magija? Vjećanje traje danima i često prelazi i u pravu svadu. Različite pretpostavke provjeravaju se kroz ritualne igre, »konsultovanje« fetiša⁶ i druge obrede.

U pomenutom slučaju, za smrt djeteta i još nekoliko osoba iz iste (očeve) loze, okrivljena je »sveštenica« iz majčine familije.

Jedan školovani Gabonac nam je na sljedeći način objasnio porijeklo ovog običaja:

U vrijeme kada je praktikovano »ritualno ljudozderstvo«, događalo se da neki mladić, djevojka ili dijete jednostavno »nestanu«. Kada bi se to primjetilo, onda bi u obitelji kojoj pripada nestala osoba tražila razjašnjenje. Zadovoljavajuće bi bilo ono koje bi npr. ukazivalo da je neki od »važnih« predaka žrtvi namjerno posebnu ulogu, misiju, u životu plemena. (kao što je bio slučaj djevojke čijim je žrtvovanjem jezero postalo plovno.)

Propalo vjenčanje

Mladić iz Ašuke rastao je bez oca. Otac je bio bjelac, izgubio se jednoga dana – u Francuskoj ili u Indokini – a majka, Gabonka, ostala s djetetom. (Ovakvih »očeva« bilo je u kolonijalno vrijeme mnogo, najčešće se nikada više nisu javljali niti raspitivali za dječju koju su posjali po Africi.) Majka je umrla mlađa, a o dječaku se brinula baka. Izuzeo je škole u Evropi i stasao za ženidbu. Trebalо je da se oženi djevojkom iz susjedstva koju su i baka i ostala familija odavno prihvatali kao buduću snagu.

Odredenog dana i sata pred opštinom su se okupili svatovi i mладenci spremni za svečani čin. Utom prilazi baka i obraća se mladoženju: »Ako se ti sada s njom vjenčaš, ja ću ovđe da se skinem gola.« (Ova vrsta prijetnje je poznata kao jedna od najtežih koju starac ili »glava kuće« može da uputi mlađima.) I – svadbe nije bilo! Mladić i djevojka su pošli svakom putem i docnije našli druge životne saputnike.

Poslije mnogo godina, nesudeni mladoženja je pitao baku zašto je to učinila. Odgovorila mu je: »Ne znam, tako mi je došlo.«

Savremena psihologija bi možda tražila objašnjenje u bakinoj »posesivnosti... Za Gabonca je to bila riječ starijeg i mudrijeg, »zaduženog« da brani ancestralni poredek i tu nije bilo pogovora.

Rastanak

Opravštamo se sa ukućanima. Žilberova majka iscrтava sinu, snaji, unuci i praučnici po licu neke znakove koji treba da ih štite od »uroka«.

Još jedan krug – odavanje pošte – u hramu predaka i upućujemo se prema brodiću.

AKEUA, AŠUKA! (Hvala, Ašuko!)

P.S. Žilbera smo ponovo pretali u glavnom gradu. Kao visokog rukovodioca, stručnjaka, poslovnog čovjeka. Ali, sada smo znali da Žilber ima »dvojnika«, tamo u Ašuki, nekog čovjeka drukčijeg »sastava« i senzibiliteata....

1 U bivšim francuskim kolonijama Centralne i Zapadne Afrike domoroci često nose francuska imena.

2 Dr Alberta Švajcera

3 U Africi je rasprostranjeno uvjerenje da su umrli preci, pa prema tome i njihovi duhovi – bijeli, zbog čega se kod animističkih plemena Centralne Afrike često sreću bijele maske ili igračice namazane bijelim bojom po licu i tijelu.

4 Padaju nam na um »jam session« savremenih džez muzičara. Da li su opet u pitanju afrički »korjeni«?

5 Ljekar-parazitolog koji je radio po selima duž gradilišta transgabonske željeznicne nam je ispričao da je u jednom selu svaki od njegovih (ukupno 11) stanovnika imao sve parazite registrovane u ovom području.

6 Vrsta relikvijara koji otjelotvoruje duh pretka; najčešće šupalj drveni sud u obliku čovječje figure ili maske u kome se nalazi pepeo ili kosti pretka.

Temat priredile Nada Švob – Đokić i Biserka Cvjetićanin